

СТАРИ ЉУДИ У ПРИМИТИВНИМ ДРУШТВИМА

Резиме

У раду се, на основу досадашњих истраживања, првенствено према радовима Симон де Бовоар и Жоржа Миноа, говори о улози старих људи у примитивним друштвима и разматрају се чиниоци који утичу на њихов друштвени статус. Старост се посматра и као *терет* и као *вредност*, јер постоје многобројни примери где су се стари налазили на самом дну или сасвим на врху друштвене лествице.

Чињеница је, као што је истакла Симон де Бовоар, да се треба чувати упрошћавања када је реч о судбини старих људи у примитивним друштвима и да не можемо рећи да се свуда лоше поступало са старима, нити да је слика о њиховој судбини идилична.

Кључне речи: примитивна друштва, стари људи, друштвени статус.

Место које стари људи заузимају у савременом друштву подстиче на размишљање о социјалном положају старих током историје људских друштава. Овај рад представља осврт на чиниоце, истакнуте у досадашњим истраживањима, првенствено у радовима Симон де Бовоар и Жоржа Миноа, који утичу на друштвени статус старог човека у примитивним друштвима.¹⁷

Са развојем људског друштва положај старих људи се мењао, како у породици, тако и у друштву. Постоје многобројни примери где су се стари налазили сасвим на врху или на самом дну друштвене лествице.

Француска списатељица *Симон де Бовоар* у својој познатој студији *Старост* (1970) дала је целовиту анализу феномена старости указујући на комплексност овог феномена и његово различито третирање у различитим културама. Она истиче да је судбина старих не само одређена већ и намећута, односно да је улога коју стари људи играју у друштву пре свега социјално-културолошки детерминисана.

¹⁷ Термин “примитивно друштво” употребљава се у изворном смислу, што значи “првобитна”, “рана” или “древна” друштва.

1. О улози старих људи у примитивним друштвима

Већ од стадијума примитивног друштва поставља се проблем двосмислености старости, која је у исто време извор мудрости и немоћи, искуства и оронулости, угледа и патње. У зависности од прилика, стар човек је поштован или презиран, уважаван или осуђиван на смрт (Миноа 1994:24).

За овај период је веома тешко наћи потпуне и научно проверене податке о социјалном положају старих људи. За добијање одређене слике могуће је користити следеће изворе података: а) митологију, б) предања и в) стање у племенима у каснијој етапи развоја људског друштва која су остала на нивоу првобитне заједнице.

Због животних услова, људи у примитивним друштвима су ловци сакупљачи, или сточари или земљорадници. Ловци сакупљачи и сточари су номади, а земљорадници су настањени на једном месту. Неки су и полуномади, сточари – који су везани за неколико различитих места и земљорадници – који постепено крче различите делове шума. Ретки су они који доживе 65 година, старим и веома старим људима сматрају се људи од 50 година.

Говорећи о првобитној заједници Платон истиче да су се људи тада, немајући законе, руководили очинским обичајима (Платон 1957:77). Фрејзер пише: “У дивљачким друштвима је владавина стараца. Када је мађија постала јавна професија, дивљачко друштво је власт предало најспособнијем – врачу и мађионичару, од којих су постали поглавице и краљеви” (Фрејзер 1937:69). Говорећи о аустралијским племенима он каже да код ове најниже расе људи о којој имамо потпуно и тачно обавештење нема ни краљева ни поглавице, постоји олигархија стараца – савет, у коме нема приступа млађи човек. Ови старци управљају свим пословима племена (Фрејзер 1937:117). Ердељановић наводи: “На челу сваке хорде су стари људи који одржавају ред и мир у хорди. Ово је било када се живело од биља и животиња које су налазили на својој земљи” (Ердељановић 1932:33). Кулишић наводи да у Аустралији код најзаосталијих група право на младе жене имају стари људи, да су на Балеарским острвима прве ноћи са невестама спавали старији рођаци (или пријатељи) младожење, а тек на крају сам младожења, а да се код аустралијског племена Дијера, када девојка достигне зрелост, одржава свечаност “Вилподрина” у току које само старци имају право на девојку, код неких других на све девојке и младе жене, док су младићи морали да се задовољавају старим женама, или су им чак давали дечаке од 10 до 14 година (Кулишић 1968:81).

Искуство, које расте са старошћу, представљало је основну вредност и прва власт је заправо била власт старијих људи. Међутим, када је дошло до промене у економској области, када се у потрази за новим изворима хране појавило номадство, мења се и положај старих људи. Номадство поставља

нов захтев – физичку способност за стално и напорно кретање, а чување стада, што сада представља основну делатност, не захтева превелико искуство. Старост не само да престаје да буде вредност, већ постаје и терет. Тада настаје не само развлашћивање стараца, већ и појава позната под именом “убијање стараца” (Де Бовоар 1986).

1.1. Старост као “терет”

Положај старих људи детерминисан је, пре свега, економским стањем. Судбина старог човека зависи од стања извора заједнице: “У сиромашним друштвима, лишеним хране, на ивици беде, стари људи, изгледа, морају бити напуштени: не само да им се ускраћује храна, већ још бивају остављени на лицу места кад група крене на неко дугачко путовање... Стар човек, без снаге, без иметка и без деце, на ивици је презира; још и горе, сматрају га за напаст” (Миноа, 1994:23). Стар човек који је постао некористан услед својих физичких или духовних недостатака, представља терет за друштво.

Међутим, не сме се previdети и духовни моменат – веровање у претке и жеља да се дух предака сачува док није истрошен. Фрејзер у *Златној грани* каже да је у Африци убијање стараца било обавезно чим се покажу знакови физичке и полне немоћи у старости да би још његову здраву душу ухватили и пренели на наследника” (1937:340).

На острвима Фици веровања да ће на другом свету заувек бити у оним годинама које су имали када су напустили овај свет наводе старе људе да себи одузму живот.

Треба навести и обичај који према различитим истраживањима упражњава народ Динка¹⁸ – “сахрањивање живог човека”. Неки старци, чија је улога у заједници тако значајна да се сматрају одговорним за њен опстанак – произвођачи кише, мајстори који израђују копља за риболов – чим покажу знаке немоћи, бивају живи сахрањени у току обреда у којима добровољно учествују. Влада мишљење да би се живот заједнице угасио са њима ако би они природно испустили свој последњи дах уместо да га чувају у свом телу. Погребни празници су за заједницу нека врста поновног рађања, подмлађивања виталног принципа (Де Бовоар 1986:049).

Када је у питању улога старих људи у примитивним друштвима, нарочито је упадљива чињеница да постоји велика разлика између митова које је створила једна заједница и њених стварних обичаја.

Многобројне приче код Ескима описују старе људе као моћне чаробњаке, проналазаче, видаре. Богови су често приказани као древни старци пуни снаге и мудрости. Код Ескима богиња Нервик је веома стара жена која живи под водом, са духовима умрлих; понекад одбија да штити

¹⁸ Народ од око 900 000 особа, који живи на југу Судана.

ловце на фоке све док неки шаман (свештеник) не дође да јој очешља косу. На другом месту то је стара жена која надзире ветрове. Код Хопија, то је старица-паук која је изумела занатство (Де Бовоар 1986:054). Међутим, у пракси је било другачије. Када су услови лоши а средства за живот недовољна, старост је веома тешка. Тако је, на пример, било код Јакута који су на североистоку Сибира водили полуномадски живот. Они су узгајали стоку и коње, подносили су сурову климу и већина њих је патила од глади током читавог свог живота. Међу старцима су једино стари шамани били поштовани. Породица је била патријархална и отац је имао неограничени утицај, могао их је продати или убити (често су се ослобађали женске деце). Ако је син вређао свог оца или му се није покоравао, он га је лишвао наследства. Чим би отац оронуо, синови би отимали његова добра и остављали га да умре. Због тога што су их кињили у детињству, они нису имали милости према својим старим родитељима. Један Јакут, када су му приговорили што мучи своју стару мајку, одговорио је: “Нека плаче! Нека гладује! Она ме је више него једном натерала да плачем и да се жалим на своју храну. Тукла ме је за ситнице!” (Де Бовоар 1986:055). Да би избегли страшну судбину, стари људи су тражили од својих синова да их убију ударцем ножа у срце.

Тамо где старе особе нису морале да пренесе никакву традицију, стари су били занемаривани. Остављали су их да умру приликом сељења или су им бацали остатке хране уколико су живели заједно. Жене никада не уживају неки велики углед. Богатство и познавање чаролија могу надоместити старачку оронулоост, али су стари људи углавном удаљени из јавног живота. Стари прихватају своју судбину.

Код јужноафричких Бушмана био је обичај да се старац одведе у неку колибу изван села и да се остави са мало воде и хране. Код Ескимима позивају старце да легну у снег и да ту чекају смрт или их заборављају на санти леда када одлазе у риболов. Ескимима на Гренланду су се сами убијали када би осетили да су на терету заједници.

У многим ловачким племенима Северне Америке старце су остављали на неком пустом месту, са мало хране и пића, где их је чекала сигурна смрт. У неким крајевима Конга старце су остављали у некој напушеној колиби и препуштали их њиховој судбини. У северним крајевима Нове Гвинеје старце су давили конопцем који су стезала два човека. У Меланезији је било уобичајено сахрањивање живих старца и старица.

Каже се да старци и старице умиру добровољно, молећи своје синове да их убију и тако испуне свој последњи дуг према родитељима. Трагови ових обичаја могу се наћи и код многих других народа. Становници Сардиније су остареле родитеље постављали на ивицу гроба, па би затим сваки свог оца ударио цепаницом и оборио у гроб. Старци су се радовали смрти и са смехом су умирали. По једном објашњењу то има магијско

значање, у вези је са чврстим веровањем да старима, који су још у снази, на другом свету предстоји срећан живот.

Када стигне дубока старост и немоћ, према старцима се различито поступа, што зависи од породица, али често се догађа да старци бивају занемарени и да чак млади краду њихову храну. Влада уверење да су изгубили своју чаробну моћ, те их се више не плаше. Догађало се да их напусте у некој колиби ван села или на неком пустом острву. Ако би неко од њихових рођака желео да им притекне у помоћ, ругали би му се и спречавали га у томе. Они су углавном више волели да буду убијени на свечан начин. Приређивали би гозбу, пушили лулу мира, певали песму смрти, играли, а затим би син убијао оца једним ударцем.

Етнолози тврде да се стари људи лако мире са смрћу која им је наметнута јер је то обичај и они знају да њихова деца не могу да поступају другачије. Чак им и годи свечаност приређена у њихову част. О томе нема пуно докумената, али Симон де Бовоар наводи неке. Наводи јапански роман *Најарам* у коме на почетку приче старица О'Рин, која се приближава седамдесетој години живота, а коју њен син Тапеј воли, чује на улици песму о Најарам (то је име планине где остављају старе). У њој се говори да када прођу три године, човек управо за толико остари. Уочи Празника мртвих они који морају да “иду на планину” позивају сељаке који су већ водили своје родитеље тамо. То је једини велики годишњи празник када се једе најскупља храна, бели пиринач, пије се вино од пиринча. О'Рин одлучује да га слави те исте године. Обављене су све припреме, а њен син се, поред осталог, поново жени (у кући ће бити жена која ће бринути о домаћинству). Старица је још увек снажна, може да ради и сачувала је све своје зубе што је веома жалости јер је у селу где нема довољно хране срамота што у њеним годинама још може све да једе. Чак је њено унуче саставило песму у којој се руга својој баки називајући је старицом са 33 зуба и сва деца је певуше. Старица је ударцима камена успела да сломи два зуба али ругање није престало. У кући су сада две жене и старица се осећа некорисном. Саопштава сину и снахи своју одлуку. Они плачу. Као што је уобичајено, мајка и син напуштају село у рану зору, потајно, и не размењују више ни речи. Стижу на врх планине и мајка свом сину даје знак да иде, не говорећи ништа. Син се удаљава плачући а онда се враћа да јој каже да почиње да пада снег. И на врху планине је снежило што радује старицу јер је то знак да ће бити добро примљена у другом свету. Син јој довикује: “Пада снег, то је срећа”. Она му поново даје знак да пође и он одлази. Он воли своју мајку али се његова љубав развија у оном оквиру који му пружа друштво. Пошто је нужда наметнула тај обичај, он управо показује да је добар син (Де Бовоар 1986:064).

За разлику од овакве смрти према традицији, у роману се говори и о смрти старог Матајана, који је превалио 70 година али се није спремао да пође на планину. Чак је зубима прегризао конопац којим је био везан на дан празника Најараме, чиме је заправо прекинуо свој однос са сином, са

заједницом, са боговима. Он је побегао али га је син нашао, чврсто га је свезао и бацио у провалију. Отац је заслужио такву судбину јер није хтео да се повинује обичајима.

Симон де Бовоар поставља питање да ли се стари плаше и буне или ипак то ретко чине. Пита се да ли је узорна покорност старице О'Рин била изузетак. Постоји један документ који доказује да су старци често проклињали своју несрећну судбину – то је јуначки спев о Нарtima¹⁹.

Ипак, има веома сиромашних народа који не искључују из заједнице своје старе. Они такође брзо орону али остају власници богатства, тако да уживају велики углед.

1.2. Старост као вредност

С друге стране, када су храна и опстанак осигурани, када ниједна већа опасност не прети, стар човек ужива завидан положај. Његов дуг век даје му ореол натприродног угледа и он је уважаван, поштован и има важну друштвену улогу.

Са годинама стари људи стичу способности због којих могу бити веома корисни. Чувари су знања а оно се може пренети усменом традицијом. “Када стар човек умре, онда изгори једна библиотека”, каже афричка пословица.

У аустралијским племенима старци су уживали велики углед и посебне привилегије. Њима је припадала боља храна, припадале су им боље девојке и млађе жене, док су се младићи често морали задовољавати неком старијом женом, или су им давали дечаке од десет до четрнаест година да са њима имају сексуалне односе.

Њихове године их бране од натприродних сила, што им омогућује да у друштвеном животу играју посебну и веома значајну улогу. Они нарочито председавају прелазним обредима. Особа која је у прелазној ситуацији – недавно је остала без супружника, опоравља се од болести – не припада више ниједној скупини; она је у опасности а и сама је опасна, она је *инау*. Само људи који су прошли кроз сва животна раздобља, који су са оне стране добра и зла, могу им се некажњено приближити и поново их укључити у заједницу. Још је потребно да буду из исте категорије као *инау*: удовац ће се позабавити удовцем, онај који је био тешко болестан и оздравио, опорављеним. Сви стари људи су кадри да упуте младиће у полни живот. Тако се, захваљујући старцима, одржава кохезија заједнице. Ипак, када изгубе своје способности и када постану некорисни, бивају занемарени. Њихови синови су тражили право да их се ослободе: увек су добијали дозволу за то. Син је приређивао гозбу за читаво село, које се опраштало од старца. Водили су га до једне

¹⁹ Нарти су били митски преци Осета који су им оставили у наслеђе своје обичаје.

колибе и тамо су га остављали са нешто хране. Умирао је од глади или су га убијале звери. Такав је био обичај нарочито код сиромашних, али понекад и код богатих, јер су старцима приписивали магијске моћи, нарочито женама, те су их се плашили (Де Бовоар 1986).

Северно племе Оџибва, које живи поред језера Винипег, данас је под великим утицајем цивилизације белаца, али почетком XX века се још увек држало својих древних обичаја. Код њих је постојала велика разлика између положаја старих, још снажних мушкараца и судбине “оронулих”. Они живе у области где су зиме хладне, али је клима здрава а тле богато: ту успевају пиринач, поврће, воће. Породице се окупљају лети у логоре, од 50 до 200 особа, а зими се разврставају у мале скупине ради лова на животиње са лепим крзном, чије коже продају. О деци се води велика брига и према њима веома нежно поступају, никада их не кажњавају. Уопште узев, у том друштву нико никога не мучи. Деда и баба живе обично са својом децом и саветују их, а једно од њих даје име новорођенчету. Деца веома поштују старе, а старци су чланови сената где заседају и зрели мушкарци који им указују поштовање. Код неких племена постоји “велико медицинско друштво” које проучава траве, мисли се да се захваљујући некима од њих стиче здравље и дуговечност. Стари уводе у то друштво младе и дају им упутства. Управо међу њима бирају се “телали” који ноћу најављују програм рада за сутрадан и дају савете.

Јахгани су ишчезли али је занимљиво поменути и њихове обичаје јер су се убрајали у најпримитивније народе крајем XIX века. Живели су на обали Огњене земље а било их је око 3000. Живели су веома тешко у суровој околини. Нису ни залихе припремали, а време су проводили у тражењу хране, увек су били гладни. Живели су на води као номади, ловећи и пецајући. Старе су веома поштовали, живели су са њима и све су делили на равне части. Прво су служили старе и давали су им најбоље место у колиби. Увек је неко бринуо о њима, никада нису били сами. Ако су били поштени и интелигентни, имали су велики морални утицај. Њихово искуство је служило заједници – они су знали како да се набави храна и како се обављају кућни послови. Догађало се да примене еутаназију али само да би скратили муке неког самртника. Његово стање је морало да буде изузетно лоше и требало је да сви буду сагласни са тим.

Интересантно је поменути и Алеуте. И код њих стари људи имају срећну судбину а разлог је без сумње у вредности која се признаје њиховом искуству, нарочито у узајамној љубави која повезује децу и родитеље. Алеути су Монголи и насељавају Алеутска острва. Крећу се у кануима и живе од риболова. Не праве храну и расипају је без обзира на то што је немају у изобиљу, ипак деле је са целом заједницом. Гаје велику љубав према деци, а заузврат деца обожавају своје родитеље и труде се да им олакшају њихове последње године (сматрају да је нечасно напустити их, да им се мора помоћи и да треба све делити са њима, да се по потреби треба и жртвовати за њих).

Стари подучавају омладину, свако село има по једног или два старца који су васпитавали младе.

Са развојем магије и религије улога старца постаје сложенија. Пример за то су Аранди (ловци сакупљачи који живе у шумама Аустралије). Код њих су најпоштованији стари људи. Њихово искуство је од изузетног значаја. Они који су сувише оронули немају утицаја, али су добро неговани. Због свог положаја они су предодређени за религиозну улогу. Уколико се због своје дубоке старости приближавају другом свету, сматрају их посредницима између овог света и оног другог. Руководили су обредима и подучавали своје потомство. Њихово богатство и углед су их чинили вођама заједнице. Свој положај су користили и да би се домогли жена, тако да је младом човеку било тешко да се ожени.

У племену Аранда стари људи су били још поштованији јер су поседовали и знање и способност да врше религиозне обреде (знање, магија и религија су оно најбитније у култури примитивних друштава). Поред поштовања, стари људи су изазивали и страх. Слична ситуација је и у суданском племену Занд.

Код Индијанаца Гренд Чекоа у племенима Корато, Матако и Тобаје веома је значајна улога магије. То су полуномадска племена а поглавица им је стар човек кога су после смрти претходног изабрали најстарији очеви породица. Старац има утицаја посебно због светог карактера који му дају године. Индијанци имају доста слободног времена јер се лако прехрањују, живе од шумских плодова и гајења нојева, тако да велико место дају религиозном животу којим управо руководе старци.

Наваха је сложено, богато друштво развијене културе, једу хлеб, месо, конзерве купљене од белаца, имају лепу одећу, обрађују сребро, ткају, боје, развијена је поезија, песме, игре. То друштво води бригу о слабима, богаљима, неприлагођенима и предусретљиво је према старима, чак иако су оронули и излапели. Међутим, младићи и зрели људи ругају се болеснима и онима који “гунђају”, али то чине потајно из страха да им се не освете. Стари људи који немају довољно знања слабо су поштовани. Изнад свега се поштују стари који су способни да сачувају и пренесу стара предања. Највише су поштовани старци певачи. Они су најбогатији чланови заједнице и налазе се на самом врху друштвене лествице.

После смрти старац постаје опасан дух. У примитивним друштвима је заједничко веровање да преминули постоје у облику духова, с тим што код Индијанаца Гренд Чека влада веровање да се, уколико је умрли човек старији, треба више плашити његове загробне злобе, а код Наваха је обрнуто (што су сви истраживачи посебно подвлачили): ако нека особа умре када више не може да хода нити да било шта ради без туђе помоћи, то је срећа за њу и њену породицу јер она неће бити дух.

И племе Хиваро (живе у подножју Анда од повртарства, лова и риболова) поштује старе људе. Стари људи преносе митове и песме. Поред

тога, поседују и натприродну моћ. Најстарије особе у породици дају деци имена. Старци тумаче снове младих и учествују у њиховом увођењу у полни живот. Подучавају их како да употребљавају наркотике и дуван. Стари мушкарци и жене управљају обредима и верским празницима. Најдража разонода Хивара је рат, а вођа похода је углавном доста стар мушкарац. Често стари ратници доводе у свој дом робиње изабране у непријатељским племенима и спавају са њима, али их оне варају са млађим мушкарцима због чега их старци туку, понекад до смрти. И племе Хиваро се плаши од загробне освете старих. Сматрају да уколико би их мучили, они би се претворили касније у неку животињу и вратили да казне кривце.

У племену Леле (настањују подручје у суседству Конга) такође су признаване предности старих мушкараца. Плеће се бавило пољопривредом, ловом и риболовом, али је карактеристично за њих да нису пуно радили пошто им појединачан успех није био циљ. Сматрали су да се углед не ствара нагомилавањем богатства већ углед стварају године старости. Стари људи су чували тајну обреда, свечаности, лекова. Млади су им били потребни због физичке снаге за лов, риболов и ношење пртљага Европљанима, а недисциплиноване су кажњавали тако што су одбијали да им дају жене и што су их искључивали из обреда. Ипак, равнотежа је постојала јер су млади знали да ће стари умрети и да ће наследити удовице и стећи преимућства дубоке старости.

У племену Тив и у племену Кикију стари људи темеље свој ауторитет на поштовању које изазива њихова мудрост. То су Банту црнци који живе у подножју брда Кеније. Живе од земљорадње и узгајања стоке. Постоје веома присне везе између унука и деде и баке. Постоји и савет старих жена задужених за одржавање обичаја и за кажњавање младих преступника – који располаже магијском моћи. Старце сматрају “светим људима”. Њихов утицај зависи од њихових способности и од њиховог богатства. За њих се мисли да су мудри. Старе жене су веома поштоване када изгубе све зубе. Сматра се да су онда веома интелигентне и свечано их сахрањују.

Често, управо захваљујући свом памћењу, стари људи стичу повлашћени положај. Улога памћења истакнута је код народа Менде (народ који живи у Сијери Леоне) и народа Мијао (који живе на великој висини у шуми и прашуми Кине и Тајланда).

Код народа који су довољно напредни да не верују у магију и да не маре за усмено предање, улога старца није толико значајна. Тако је код народа Лепша који живи на Хималајима. Они знају да читају и да обављају верске обреде. Раде на плантажама чаја, гаје кукуруз, пиринач, узгајају стоку, иду у лов. Њихов животни стандард је веома висок што се тиче хране и пића. У оквиру породице године се поштују. Судбина старца који има многобројне потомке веома је срећна. Доносе му дарове, диве се његовом здрављу. Али ако нема снаге да ради, а нема ни потомке, према њему се односе учтиво али га сматрају невољом. Однос је исти према оба пола.

Мудрост која се претпоставља, као и искуство, објашњавају политичку улогу старих људи код примитивних народа. Веће стараца је највише уважавана институција. Често и стара жена ужива повлашћен положај и ступа на власт захваљући својим годинама (нпр. у племену Лемба).

Када је реч о социјалном положају старих људи, веома је занимљиво обратити пажњу и на народ Инка, јер од свих древних цивилизација њу најбоље познајемо. Народ Инка је имао историју. За један век они су освојили и изгубили царство, а њихова цивилизација је почивала на усменим предањима. Најзначајније у њиховој цивилизацији било је то што су они били запослени. Сви су морали да буду корисни још од пете године. Мушкарци и жене су били разврстани у по десет класа, с тим што се девет формирало према добу старости а једна је обухватала све немоћне. Свака категорија је имала своје задатке, а највише је била поштована категорија ратника (старих од 25 до 50 година). Радна обавеза није престајала са годинама старости, већ су мушкарци после педесете године били ослобађани војне службе и свих тешких задатака, али су морали да раде у пољима и у кући поглавице. Без обзира на све то они су и даље уживали углед у породици. Жене од педесет година су ткале одећу за заједницу и радиле су код богатих жена као куварице. Након 80. године стари би оглувели, али ипак је заједница имала користи од њих, правили су ужад, чували куће, скупљали лишће; жене су ткале и преле, чувале куће, помагале у подизању деце и надгледале младе служавке. Углавном су живеле од милостиње, али када су имале комад земље, нису оскудевале ни у чему. Стари људи су давали савете млађима, подучавали су их, проповедали добро, помагали при божјој служби и служили као чувари младим женама.

*

* *

Постоје, такође, богата и уравнотежена друштва где доба старости није опадање али ни извор угледа. Тако на пример код племена Куна, које има 25.000 чланова и живи на обали и на острвима Атлантика, стари људи имају исту судбину као и најмлађи. Захваљујући свом добром здрављу чак и веома стари људи и даље воде активан живот. Старе жене су одговорне за кућу, баве се трговином кокосових ораха. Стари људи постају стручњаци за религиозне обреде, али не добијају због тога неки посебан углед. Старешини породице, односно старцу покорвају се само ако је способан. Племе Куна има прилично напредну културу: песме, један систем рачунања, два тајна језика, наговештај писма. Мушкарци лове рибу, дивљач, обарају стабла и тргују кокосовим орасима. Жене чувају новац који мушкарцима омогућава да купе моторне чамце. Сви се лепо облаче, куће и улице су им веома чисте.

Породице су повезане браком и уједињене у једну локалну скупину на чијем је челу муж најстарије сестре.

Уместо закључка

Чињеница је, као што је истакла Симон де Бовоар, да се треба чувати упрошћавања када је реч о судбини старих људи у примитивним друштвима и да не можемо рећи да се свуда лоше поступало са старима, нити да је слика о њиховој судбини идилична. Видели смо да старе људе убијају, да их остављају да умру, да им удељују тек толико да преживе, да им осигуравају удобан крај или их уважавају и обасипају пажњом.

На основу наведених примера могло би се претпоставити да је судбина старих људи знатно боља у богатим друштвима него у сиромашним, у онима која су везана за земљу него у номадским. Код номада није само проблем издржавање старих људи већ и преношење, што је знатно теже. Стари људи не могу да прате своју заједницу, те их зато напуштају. Ипак, имамо примере да нека друштва воде старе са собом када се селе. С друге стране, нека земљорадничка друштва која нису толико бедна, остављају своје старе да умру од глади.

Економски положај, дакле, није одлучујући за судбину старих људи. Реч је заправо о одлуци коју доноси друштво, а на ту одлуку могу утицати различите околности.

Такође би се могло претпоставити да магија и религија посредују у корист старих особа. Али ни то није у потпуности тачно. Често религија потврђује обичај који је наметнут потребама (подсетимо се примера из *Најараме* где старица О'Рин сматра да се поковава божјој вољи).

Симон де Бовоар је на основу резултата својих истраживања истакла да је веома важан однос деце и родитеља када се говори о судбини старих људи. Наиме, уколико деца добро живе, уколико њихови родитељи добро брину о њима, њихов је однос бољи према својим остарелим родитељима и обрнуто. Само је један случај изузетак, а то је случај племена Оџибва где срећна деца као одрасли људи постају сурова према својим старим родитељима.

Ипак, каже Симон де Бовоар, “често су жртве зачараног круга: сувише велика оскудица наводи одрасле да рђаво хране децу и да их занемарују. Приметимо, такође, да синовљева љубав добија онај облик који јој намећу обичај и религија. Син указује поштовање и приврженост својим родитељима тако што обавља на најсавеснији могући начин обреде у току којих се они убијају. Стари су се могли надати да ће преживети ако сачувају своју радну снагу. Али ако су рђаво храњени, слабо неговани, ако су израђени, они онда рано занемоћају” (1986:094-095).

Литература

53. Боас, Ф. (1982) *Ум примитивног човека*. Београд: Просвета.
54. Бовоар, С. (1986) *Старост*. Београд: БИГЗ.
55. Браун-Редклиф, А.Р. (1982) *Структура и функција у примитивном друштву*. Београд: Просвета.
56. Ердѣљановић, Ј. (1932) *Основи етнологије*. Београд: Космос.
57. Живковић, М. (1973) *Старост у Југославији (геронтолошко-социолошка студија)*. Ниш – Београд Институт Југословенске и иностране документације заштите на раду Ниш – Уредништво социјалне политике Београд.
58. Кулишић, Ш. (1968) *Необични обичаји*. Београд: Зодијак.
59. Леви-Брил, Л. (1998) *Примитивни менталитет*. Београд: Плато.
60. Малиновски, Б. (1971) *Магија, наука и религија*. Београд: Просвета.
61. Миноа, Ж. (1994): *Историја старости*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
62. Платон (1957) *Закони*. Загреб: Култура.
63. Фрејзер, Ц. (1937): *Златна грана 1 и 2*. Београд: БИГЗ.
64. Фројд, С. (1969) *Тотем и табу*. Нови Сад: Матица српска.

The Old People in Primitive Societies

Summary

The paper explores the role of the old people in primitive societies and discusses the factors which influence their social status. The old age is looked upon both as the *burden* and the *privilege*, since the numerous examples prove that some old people are placed on the top, while the others are placed on the bottom of the social ladder.

It is dangerous, as Simon de Bovoar has put it, to simplify the fate of the old people in primitive societies and to say that they were treated badly in all of them, neither can we say that they had the ideal lives in all instances.

Key words: primitive societies, the old people, the social status.